

تصویر سازی در نقاشی ایرانی

این کتاب مطابق استاندارد مهارت
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تهیه شده است

شماره رشته : ۵ - ۴۰ - ۳۴ - ۲ - ف

شماره درس : ۲ - ۴۵

نام مؤلف : سعیده شمس حسینی

شمس حسینی، سعیده
تصویرسازی در نقاشی ایرانی / مؤلف سعیده شمس
حسینی؛ (برای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)، مرکز
برنامه ریزی و آموزش نیروی انسانی - تهران:
فنون معاصر، ۱۳۸۳.
۱۲۸ ص. : ممبر.

ISBN 964-6295-07-x: ریال ۲۹۰۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
این کتاب مطابق استاندارد مهارت وزارت فرهنگ و
ارشاد اسلامی تهیه شده است.
کتابنامه: ص. (۱۱۷): همچنین به صورت زیر نویس.
۱. نقاشی ایرانی - راهنمای آموزشی. ۲. طراحی
-- راهنمای آموزشی. الف. ایران. وزارت فرهنگ و
ارشاد اسلامی. مرکز برنامه ریزی و آموزش نیروی
انسانی. ب. عنوان.

۷۵۰ / ۰۷۱۱۵۵

N ۳۴۶ / ۵ / الف / ۸۹

۳۸۳-۳۰۳۵۷

کتابخانه ملی ایران

مرکز برنامه ریزی و آموزش نیروی انسانی

فنون
انتشارات
معاصر

تصویر سازی در نقاشی ایرانی

مؤلف: سعیده شمس حسینی

طراحان و برنامه ریزان آموزشی: حمیدرضا بهروان، حسین شیخی، راهبه سیادتی و حوریه هاشمی

ویراستار: رسول رسولی پور

حروف چینی و صفحه آرایی: محمد رحیمیان

ناشر: انتشارات فنون معاصر

چاپ: اول

تعداد: ۳۰۰۰

تاریخ انتشار: ۱۳۸۴

قیمت: ۲۹۰۰۰ ریال

شابک: ۹۶۴-۶۲۹۵-۰۷-X

این کتاب با استفاده از تسهیلات حمایتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ رسیده است.

یادداشت

در کشور ما ایران از دیرباز آموزش بویژه در رشته های فرهنگی و هنری به شیوه استاد شاگردی مطرح بوده است و استاد هر آنچه را که تجربه نموده به شاگردان منتقل می کرد. از آنجا که حفظ و اشاعه هنر، دانش و مهارت از نسلی به نسل دیگر از ارکان و اجزاء مهم متشکله فرهنگ می باشد، لذا مرکز برنامه ریزی و آموزش نیروی انسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به عنوان متولی آموزش های بخش فرهنگ و هنر بر اساس استراتژی های تدوین شده خود مبنی بر حفظ، صیانت و توسعه رشته های فرهنگی و هنری و نیز فراهم آوردن زمینه مناسب برای تربیت منابع انسانی این بخش، در اولین گام اقدام به تهیه و تدوین دهها استاندارد مهارت های این حوزه در شاخه کاردانش نموده ناگفته نماند در این رهگذر علاوه بر مکتوب نمودن مهارت های هنرهای سنتی، دستی و کاربردی و نیز امور مرتبط با چاپ، نشر، مطبوعات، سینما و غیره به عنوان یکی از اهداف اصلی، رویکردی نیز به رشته های نوین با فناوری جدید داشته است. از سوی دیگر به دلیل عدم وجود منابع درسی این رشته ها، گام بعدی این مرکز سفارش تهیه و تدوین کتب درسی دوره های فوق و ضمن خدمت بود که با حمایت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، این مهم به بخش غیر دولتی و مولفین حاذق و متخصص واگذار گردید و مسئولیت تالیف، چاپ، انتشار و توزیع محصولات به عهده آنان سپرده شد.

در خاتمه از زحمات کلیه عزیزانی که با دقت فراوان این کتب را به رشته تحریر در آورده و خدمات شایانی به حوزه فرهنگ و هنر نموده اند کمال تشکر و قدر دانی را به عمل می آورد.

حمیدرضا بهروان

رئیس مرکز برنامه ریزی و آموزش نیروی انسانی

۲	درآمدی بر نقاشی ایرانی
---	------------------------

فصل اول :

۸	دوره های اولیه
۱۰	خط در طراحی

فصل دوم :

۱۶	دوره هخامنشی
۱۶	تصویرسازی
۱۷	تکرار نقش
۱۸	نقش آفرینی

فصل سوم :

۲۲	دوره اشکانی
۲۳	پیگمنت یا دانه های رنگی
۲۴	تکنیک رنگ آمیزی تخت
۲۴	ته رنگ

فصل چهارم :

۲۸	دوره ساسانیان
۳۱	تکنیک قلم گیری و انواع آن

فصل پنجم :

۳۶	مانویان
۳۷	تکنیک های طلا اندازی و زرین قلم
۳۷	تکنیک جدول کشی
۳۸	افشان گری

فصل ششم :

۴۰	صدر اسلام
۴۰	اسپیرالها و تذهیب
۴۴	تکنیک قطاعی یا کلاژ

فصل هفتم:

۴۸	دوره اسلامی
۴۸	طراحی از عناصر طبیعت
۴۸	ابره، سنگ، صخره و کوه، گل و برگ
۵۷	تکنیک سپید قلم
۵۸	طراحی از حیوانات
۶۸	تشعیر
۷۰	فرم بدن انسان

فصل هشتم:

۷۶	مکاتب نگارگری (پس از اسلام)
----	-----------------------------

فصل نهم:

۸۰	ترکیب بندی
۸۱	آنالیز طرح
۸۳	آنالیز رنگ
۸۶	بررسی آثار کمال الدین بهزاد

فصل دهم:

۹۰	عناصر تزئینی هندسی
۹۴	عناصر تزئینی غیر هندسی: بته جاته، خوشنویسی

فصل یازدهم:

۱۰۴	تکنیک پرداز
۱۰۷	گل و مرغ

فصل دوازدهم:

۱۱۰	تصویرسازی متن
۱۱۱	تصویرسازی برای کودکان
۱۱۵	اصطلاحات
۱۱۷	نمای منابع
۱۱۸	ترئیانات طلای (نحوه ساخت یک نمونه)

این مکتوب بر اساس استانداردهای نگارگری و نیاز هنرآموزان و هنرجویان این رشته تدوین شده است و علاوه بر استفاده از منابع مستند در مبانی و طراحی و رنگ‌شناسی سنتی (در نگارگری) با تاریخ این هنر مطابقت داده شده است به گونه‌ای که هنرآموزان و هنرجویان می‌توانند همراه با تاریخچه‌ای از نگارگری کهن تا معاصر، گام به گام با اصول آن آشنا شوند. همگامی هنرجو با هنر نگارگری و تاریخچه آن، به او این فرصت را می‌دهد که نگاهی عمیق‌تر و دقیق‌تر از این هنر داشته باشد و در عین حال، مهارت‌های لازم را در طی آن کسب نماید.

باید توجه شود که در تصویرسازی، همگام با تاریخچه (تاریخ هنر نگارگری)، از نقوش ساده اولیه نقاشی ایرانی استفاده شده و هنرآموز به یکباره با مبحث مهم تصویرسازی که بحث اصلی این درس است، مواجه نمی‌شود.

آنچه که در این نوشتار آمده است، حاصل چند سال تدریس در رشته نگارگری و آشنایی با مشکلات و تنگناهای این رشته جذاب است. باید اذعان نمایم که این مکتوب خالی از اشکالات و کمبودها نیست؛ اما امیدوارم همین بضاعت، مورد استفاده هنرجویان و هنرآموزان قرار گرفته و اساتید محترم مرا با پیشنهادها و راهنمایی‌های خویش مورد لطف قرار دهند.

مقدمه:

درآمدی بر نقاشی ایرانی

سخن درباره نقاشی ایرانی بسیار است؛ این هنر در گذر زمان با فرهنگهای متفاوت برخورد کرده است. گاهی به نام مینیاتور^۱ و گاهی نگارگری نامیده شده است. اما در مقایسه نمونه‌های تصویری بازمانده از دوره‌های قبل و بعد از اسلام، به شباهتهایی بر می‌خوریم؛ همچون نقوش زیگزاگ مانند در دوره‌های اولیه بر روی سفالها، که در دوره‌های بعد از اسلام تبدیل به اسامی ائمه در مساجد شده است و یا نقوش دایره‌ای شکل با شعاعهای خورشید مانند در داخل آن که با اعتقاد به آئین میترائیسم تصویر شده است و بعدها و در دوره اسلامی به نام «شمسه» (تذهیب) شهرت یافته است. این شباهتها نشان دهنده الگویی معین در نقاشی ایرانی است که به تدریج در طول سالیان دراز، بعضی از آنها حذف، بازسازی و یا کامل شده‌اند.

نگارگری طرحهای اولیه بر روی سفالینه‌ها - شوش

۱- مینیاتور: این کلمه را اروپاییان در باره نقاشی ایرانی بکار برده‌اند و از واژه انگلیسی mini+atur، به معنی نسخه کوچک و ریز آمده و این به دلیل ظرافتی است که در این نقاشیها بکار می‌رفته است.

«نقش» در نظر هنرمند ایرانی در واقع نه تنها جوابگوی بُعد زیبایی‌شناسی است، بلکه هر نقشی با مفهوم و معنایی خاص در مکان مناسب، و نه صرفاً از جنبه تزئینی، به کار برده شده است. در واقع، «نقش» نوعی تصویرسازی برای بیان نگرش هنرمند و جامعه او به جهان است.

کلمه «نگارگری» در زبان فارسی از کلمه «انگاردن»، و «انگاشتن» به معنی تصور و پندار، کار ناتمام و طرح گرفته شده است. «انگاره» در ترکیب به معنی انگارنده، پندارنده، و تصور کننده آمده است. هنرمند ایرانی آنچه در تصور و خیال داشته به تصویر در آورده است. این روش در نقاشی غربی، سورئالیسم نامیده می‌شود؛ با این تفاوت که در پس آثار و نقاشیهای ایرانی، نوعی نگرش الهی و عرفانی نهفته است، در حالیکه نقاشیهای سورئالیستی چنین نیست و آنچه را که نقاش در این سبک در خیال می‌بیند، بدون هیچ فیلتر عقلانی و یا بهره عرفانی، بر بوم پیاده می‌کند.

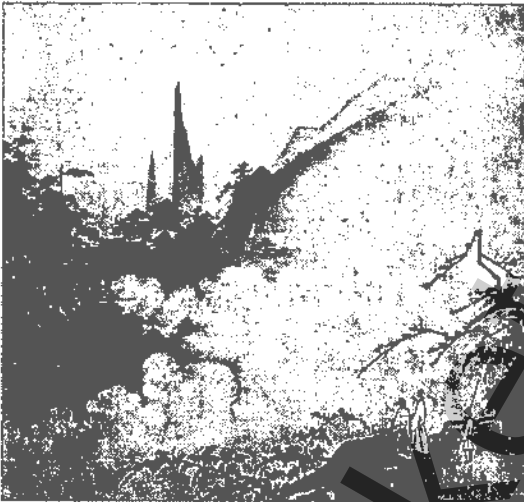

سورئالیسم: اثر آندره ماسن

۱- فرهنگ معین، جلد اول، صفحه ۳۸۸.

۲- اینگونه فرورفتن در خود و آزاد ساختن خویش از قید نفس و عادات و دانسته‌ها و سپردن خود به اشارات والهاماتی که از قعر وجود آدمی برمی‌خیزد و آنگاه شکل بخشیدن به آن اشارات بی رعایت رسوم رایج، شیوه‌ای است که اساس کار هنرمندان سورئالیست بر آن قرار دارد- به نقل از کتاب نقاشی نوین اثر یارشاطر، انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۴۵

تفاوت دیدگاهها در شرق و غرب به این صورت بوده که در غرب (هنر یونان و روم) طبیعت و زیباییهای جسمانی به عنوان نماد کامل زیبایی شناخته شده است؛ در حالیکه در هنر شرق، انسان موجودی ضعیف و کوچک در مقابل طبیعت و کوههای سر به فلک کشیده و مه آلود است (هنر چین).

اثری مربوط به هیاکویی - نقاش چینی

بخشی از یک کوزه دردار - هنر چین

اما تصور و اندیشه هنرمند ایرانی چیزی است میان این دو؛ یعنی تعادل میان انسان و کردار او، و طبیعت و پدیده‌های طبیعی. نگارگری ایرانی از اندیشه فلسفی - عرفانی که با روح ایرانی سازگار است نشأت گرفته است. هنرمند ایرانی هیچگاه قصد واقع‌گرایی نداشته است؛ بلکه او با توسل به خط و سطح و رنگ، جهان مورد نظر خود را نشان می‌دهد. نگارگر ایرانی پرسپکتیو را خطای چشم می‌داند و آن را در تصویرسازی خود در نظر نمی‌گیرد. فکر و ذهن نقاش ایرانی همچون پرنده‌ای به پرواز درآمده و آنچه را که می‌خواهد و از هر زاویه دیدی که دلخواه خود اوست می‌نگرد. او برای نمایش فضا و دوری و نزدیکی اشیاء از اصل همپوشانی در پرسپکتیو استفاده نموده و اشیاء را از پایین به طرف بالا بدون کوچکتر شدن نشان می‌دهد.

۱- برخی از نقاشان اروپایی مانند رامبراند نیز از آثار نقاشی ایرانی کپی برداری کرده‌اند؛ که او این کار را «تلاش برای ملوکوتی کردن آثار خود» می‌داند.